Galina *CERCHES*

ANALIZA CONTRASTIV-TIPOLOGICĂ A OBIECTULUI GRAMATICAL ÎN LIMBILE RUSĂ ŞI ROMÂNĂ

În lingvistica modernă din ultimele decenii a crescut considerabil interesul faţă de cercetarea limbilor în vederea revelării trăsăturilor comune şi diferenţiale nu numai ale limbilor înrudite, dar şi ale celor neînrudite. Identificarea, analiza şi stabilirea unor corespondenţe, echivalenţe sau, dimpotrivă, a unor divergenţe între sisteme sau categorii lingvistice eteroglote reclamă compararea faptelor de limbă din cadrul unui idiom cu fapte de limbă dintr-un alt idiom.

Nu este o noutate că una dintre sarcinile de primă importanţă ale învăţământului nostru şi ale întregii societăţi este însuşirea cât mai eficientă a limbii române de către alolingvi şi, în primul rând, de către vorbitorii de limba rusă. Realizarea acestui obiectiv presupune depăşirea unor probleme de asimilare a noului idiom, generate, între altele, şi de discrepanţele dintre modalităţile de exprimare a unor categorii logico-gramaticale corelative din cele două limbi.

Printre dificultăţile cele mai persistente în învăţarea limbii române de către vorbitorii rusolingvi se înscriu şi cele provocate de însuşirea capacităţilor combinatorii ale cuvintelor, ştiindu-se că „în regulile de îmbinare a cuvintelor, în legităţile de formare a diferitor tipuri de sintagme se manifestă în mod pregnant specificul naţional al limbii”.[1] Divergenţele dintre particularităţile combinatorii ale celor două limbi creează condiţii pentru interferenţa lor – cu repercusiuni negative mai ales asupra limbii române –, în urma căreia lexemului românesc i se atribuie, nemotivat, trăsături combinatorii sintactice specifice corespondentului său rusesc.

Reieşind din aceste considerente, ne propunem, în cele ce urmează, să urmărim aspectele comune şi cele particulare pentru cele două limbi – rusă şi română – privind modalităţile de exteriorizare a valorilor semantice ale obiectului indirect exprimat prin cazul dativ. Întru-

BDD-A20667 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:29 UTC)

cât obiectul indirect, în general, a beneficiat de o varietate impunătoare de interpretări referitoare atât la regentul său, cât şi la felurile exprimării, este necesar a preciza că, în analiza pe care intenționăm s-o întreprindem, ne vom ralia la poziția adoptată de cunoscuta lingvistă rusă E. S. Skoblikova în abordarea acestei probleme, care recunoaște drept obiect / complement indirect doar determinanții adverbiali[2], celelalte elemente regente rămânând în afara investigației noastre.

Pentru desemnarea constituentului sintactic al propoziției care urmează a fi analizat aici, vom utiliza termenul *sintaxem* în accepția cercetătoarei G. A. Zolotova, care-l definește drept „unitate semantico-sintactică minimală..., ce se manifestă, concomitent, ca purtător al unui sens elementar şi component constructiv al unor structuri sintactice mai complexe, caracterizându-se printr-un set de funcții sintactice”[3]. Termenul *sintaxem* a cunoscut, de asemenea, variate şi contradictorii interpretări atât în lingvistica rusă[4], cât şi în cea românească[5]. În investigația noastră vom opera cu termenul *sintaxem nominal* pentru a desemna numele în dativ, purtător al funcției de obiect indirect, ale cărui valori semantice şi realizări sintactice urmează să le identificăm.

Dativul rusesc este considerat mult mai integru în semantica sa decât celelalte cazuri, unii cercetători opinând chiar că el ar avea „doar un singur sens, anume acel ce este numit în mod curent sensul obiectului mai îndepărtat, sau al obiectului indirect”[6]. Ideea dată poate fi acceptată doar prin prisma conceptului de *ierarhie a sensurilor* cazuale, lansat de renumitul lingvist R. Jakobson, conform căruia „sensul general al cazului este independent de ocurența sa, în timp ce semnificațiile lui particulare sunt condiționate de tot felul de construcții şi de diverse sensuri formale şi lexicale ale cuvintelor ce-l înconjoară” şi de aceea ele pot fi considerate „variante combinatorii ale sensurilor”[7]. Sensurile particulare, condiționate, aşadar, sintactic sau frazeologic, se aranjează, la rândul lor, într-o ierarhie a sensurilor particulare[8], ierarhie pe care vom încerca s-o realizăm având ca material sintaxemele nominale în dativ. Aşa cum s-a menționat deja, sensurile lor particulare sunt determinate de ocurențele în care apar, iar, în cazul nostru, elementul „cel mai influent” asupra semanticii cazului dativ este verbul regent.

În lingvistica modernă, problema ocurențelor sintactice ale verbului este abordată din perspectiva teoriei valenței. Ca purtător al valenței, verbul dispune de anumite poziții deschise în jurul său, care urmează a fi completate de logoformele solicitate de semantica şi sintagmatica verbului respectiv. În această ordine de idei, cercetătorul I. Bărbuță subliniază că „anume procesul în calitatea sa de semn dinamic cu desfăşurare în timp implică un punct de pornire, o sursă (agentul), un punct final, un obiect afectat de proces (pacientul), un participant în favoarea / defavoarea căruia se realizează procesul (destinatarul), diferite circumstanțe locale, temporale, modale, cauzale, condiționale etc. Acesta este sistemul general de actanți şi circumstanțe implicate de verb, însă fiecare unitate lexicală din această clasă posedă un model valențial individual ce include un anumit număr de constituenți”[10]. În funcție de gradul de necesitate al actanților

BDD-A20667 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:29 UTC)

pentru plenitudinea semantică şi sintactică a enunţului alcătuit de verb, valenţa poate fi *obligatorie* sau *facultativă*[11].

Una dintre semnificaţiile definitorii ale sintaxemului nominal în dativ, în limba rusă, este cea de *beneficiar / prejuduciat* al acţiunii exprimate de verb, ceea ce presupune că sintaxemul dat desemnează persoana sau, în sens mai larg, obiectul animat / inanimat, în folosul sau în detrimentul căruia se efectuează acţiunea. Verbele care regentează acest lexem se caracterizează printr-o valenţă obligatorie de dreapta, deschisă obiectului indirect în dativ, şi, convenţional, pot fi clasificate în două subgrupuri mari, antonimice între ele.

a) Primul subgrup îl constituie lexemele verbale care au în conţinutul lor semantic semul integrant „a contribui" / „a acorda sprijin": *содействовать, способствовать, обеспечить, помочь, служить, благоприятствовать, покровительствовать, попустительствовать, потакать, ассистировать, потворствовать*, desemnând un sprijin acordat cuiva într-o activitate (*содействовать* ***развитию***, *способствовать* ***распространению***, *помогать* ***родителям***), coparticiparea subiectului la o acţiune/stare în care este antrenat obiectul indirect (*ассистировать* ***хирургу***), exprimând ideea de protecţie acordată cuiva (*покровительствовать* ***художнику,*** *благоприятствовать* ***брату***), exteriorizând atitudinea binevoitoare, încurajatoare a subiectului adresată unei persoane exprimate de sintaxemul în cazul dativ, chiar dacă activitatea acesteia este reprobabilă, nelegitimă (*потакать* ***дочери***, *попустительствовать* ***нарушителям*** *порядка*). Specificul semantico-valenţial al acestor verbe se materializează în modelul distributiv **V (f) + N (dat.).**

Printre verbele grupului descris, o poziţie aparte o au lexemele verbale *ассистировать, протежировать*. Spre deosebire de celelalte verbe, care regentează atât sintaxeme animate, cât şi inanimate, acestea se îmbină doar cu sintaxeme animate – nume de persoană: *ассистировать* ***хирургу***, ***режиссеру***, ***профессору***; *протежировать* ***ученику***, ***родственнику***, ***другу***, fiind imposibile structuri de tipul: **ассистировать* ***селу, классу***, ***опытам***; **протежировать* ***наукам, искусству, работе***. Putem presupune că aceste lexeme verbale şi-au pierdut capacitatea lor de altădată de a regenta şi substantive inanimate, concluzie sugerată de constatarea că în *Dicţionarul explicativ* al lui D. I. Uşakov, în articolele consacrate acestor cuvinte, se atestă nota *кому? чему?*[12], pe când în *Dicţionarul limbii ruse*, semnat de S. I. Ojegov[13], este prezentă doar nota *кому?*.

În limba română, sintaxemele ce desemnează persoana sau obiectul în folosul, în interesul sau în sprijinul căruia se efectuează acţiunea îşi exteriorizează acest sens în ocurenţa verbelor corelative cu cele ruseşti: *a ajuta, a contribui, a sprijini, a înlesni, a ocroti, a susţine, a îngădui, a permite, a tolera, a favoriza, a proteja, a asista* ş.a. Cu toată similitudinea lor semantică, aceste verbe totuşi se caracterizează printr-o distribuţie mai variată, ceea ce le deosebeşte de corespondentele lor din limba rusă, care regentează doar sintaxeme în dativ.

Verbele *a ocroti, a sprijini, a susţine, a proteja, a favoriza, a tolera, a asista* posedă o valenţă obligatorie pentru poziţia de obiect direct şi formează

BDD-A20667 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:29 UTC)

îmbinări obiectuale cu sintaxemul nominal în dativ, realizând două modele distributive: unul binomic **V(f) + N (acc.)** și altul trinomic **V(f) + Prep.(pe) + N (acc.)**. Primul model distributiv este constituit din sintaxeme exprimate atât prin substantive animate, cât și inanimate, la forma hotărâtă: *a ocroti **natura**, a sprijini **știința**, a susține **colegul**, a proteja **artele**, a favoriza **rudele**, a tolera **obrăznicia** băiatului.* Cel de-al doilea model reprezintă îmbinarea verbelor respective cu un substantiv animat – nume de persoană, la forma hotărâtă sau nehotărâtă, precedat de prepoziția **pe**, specific pentru exteriorizarea obiectului direct, exprimat printr-un substantiv animat: *a(-i) ocroti **pe prieteni**, a(-i) sprijini **pe părinți**, a(-i) susține **pe sportivii** moldoveni, a(-l) proteja **pe subaltern**, a(-i) favoriza **pe elevii silitori**, a(-i) tolera **pe străini**, a(-l) asista **pe chirurg*** ș.a.

Din registrul de verbe enumerate mai sus, un comportament mai deosebit îl are *a ajuta*, care, pe lângă modelele distributive prezentate mai sus – **V(f) + N (acc)** (*a ajuta **prietenul***) și **V(f) + Prep.(pe) +N (acc)** (*a(-l) ajuta **pe prieten***) – mai realizează încă două: **V(f) + N (dat)** (*a ajuta **prietenului***) și **V (f) + Prep (la) + N (acc.)** (*a ajuta **la seceriș***), fiind vorba, de fapt, de specificul sintagmatic al verbului dat, care cere două obiecte indirecte. Uneori acestea din urmă se realizează concomitent: *a ajuta **mamei la țesut***, conform modelului distributiv **V(f) + N (dat.) + Prep.(la) + N (acc.).**

Cât privește verbele *a îngădui, a înlesni*, ele își actualizează concomitent două valențe de dreapta: *a îngădui* (cui? ce?), *a înlesni* (cui? ce?): *a îngădui **unui elev** plecarea, a înlesni **studentului** însușirea materiei*, realizând modelul distributiv **V(f) + N (dat.) + N (acc.).**

Și verbul *a contribui* are ocurențe deosebite de cele ale corespondentului său rusesc, el solicitând ca valență obligatorie un obiect indirect în acuzativ cu prepoziția **la**, conform modelului distributiv **V(f) + Prep.(la) + N (acc.)**: *a contribui **la soluționarea** unei probleme*. În calitate de valență facultativă, acest verb mai poate cere un complement indirect în acuzativ precedat de prepoziția **cu**, indicând mijloacele cu care se realizează acțiunea numită de el și realizând modelul **V(f) + Prep.(cu) + N (acc.) + Prep. (la) + N (acc.)**: *a contribui **cu finanțe la construirea** blocului.*

b) Cel de-al doilea subgrup este constituit dintr-un inventar de verbe cu sensuri opuse celor de mai sus, având semul comun „a dăuna" / „a se opune": *мешать, вредить, досаждать, препятствовать, противиться, противодействовать, пакостить, сопротивляться, противостоять, отказать, запрещать.* Aceste verbe dețin o valență obligatorie de dreapta, deschisă poziției sintactice de obiect indirect și consumată de sintaxemul nominal în cazul dativ, realizând același model structural-semantic ca și verbele din subgrupul anterior: **V (f) + N (dat.).** Acest binom desemnează împotrivirea, rezistența opusă obiectului (*сопротивляться **влиянию***); denotă crearea unor obstacole, piedici în realizarea acțiunii (*препятствовать **товарищам***); redă acțiuni ce aduc daune obiectului (*вредить **посевам**, мстить **предателю***); acțiuni ce

BDD-A20667 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:29 UTC)

provoacă necaz, neplăcere, amărăciune cuiva (*досаждать* ***соседям***, *грозить* ***врагу***) ș.a.m.d.

În limba română, structurilor ruseşti analizate mai sus le corespund sintaxeme cu funcţia de obiect indirect, indicând persoana sau obiectul în dauna, în detrimentul sau defavoarea căruia se efectuează acţiunea, ele fiind regentate de verbe echivalente celor enumerate pentru limba rusă*: a vătăma, a dăuna, a necăji, a (se) răzbuna, a ameninţa, a împiedica, a încurca, a se opune, a se împotrivi, a refuza*. Ca şi perechile lor antonimice, analizate mai sus, şi aceste lexeme verbale se caracterizează prin potenţe sintagmatice mult mai variate decât corespondentele lor ruseşti.

Din şirul de verbe prezentat, doar *a dăuna, a se opune, a se împotrivi* repetă modelul distributiv **V(f) + N (dat.)**, caracteristic acestei poziţii sintactice în limba rusă: *a dăuna* ***semănăturilor****, a se opune* ***influenţei****, a se împotrivi* ***exilului***.

Verbele *a vătăma, a necăji, a (se) răzbuna, a ameninţa* solicită, ca actant obligatoriu, nu un obiect indirect, ca în limba rusă, ci unul direct, realizând două modele structurale: unul binomic **V(f) + N (acc.)** şi altul trinomic **V(f) + Prep.(pe) + N (acc.)**, în ambele sintaxemul dependent având funcţia sintactică de obiect direct. Primul model distributiv admite utilizarea sintaxemelor exprimate atât prin substantive animate, cât şi inanimate, la forma hotărâtă: *a vătăma* ***piciorul****, a necăji* ***colegul****, a răzbuna* ***obida****, a ameninţa* ***vecinul***. Cel de-al doilea model reprezintă îmbinarea acestor verbe cu un substantiv animat – nume de persoană, la forma hotărâtă sau nehotărâtă, precedat de prepoziţia **pe**, specifică pentru exteriorizarea obiectului direct: *a(-i) necăji* ***pe prieteni****, a se răzbuna* ***pe duşmani****, a(-l) ameninţa* ***pe vecin*** ș.a.

Verbele *a încurca, a împiedica, a refuza* acceptă şi ele, în poziţia actanţilor obligatorii, fie un obiect direct, fie unul indirect, realizând modele distributive diferite. În cazul ocupării poziţiei de actant obligatoriu de către un obiect direct, verbele numite se manifestă în cele două modele structurale prezentate mai sus: **V(f) + N (acc.)**, când obiectul direct este redat prin substantive atât animate, cât şi inanimate, la forma hotărâtă (*a încurca* ***lucrurile****, a împiedica* ***grupul****, a refuza* ***ajutorul***), şi **V(f) + Prep.(pe) + N (acc.)**, când acesta este exprimat printr-un substantiv animat – nume de persoană, la forma hotărâtă sau nehotărâtă, precedat de prepoziţia **pe** (*a(-l) încurca* ***pe coleg****, a(-l) împiedica* ***pe frate****, a(-i) refuza* ***pe vecini***). Când poziţia actantului obligatoriu este ocupată de un complement indirect, îmbinările cu aceste verbe realizează modelul distributiv **V(f) + N (dat.):** *a încurca* ***vecinului****, a împiedica* ***colegului****, a refuza* ***prietenului***. De remarcat că în acest caz, verbele regente amintite posedă două valenţe obligatorii: una – cea amintită mai sus, de complement indirect în dativ, şi alta – de obiect (propoziţie completivă) direct, modelul distributiv final fiind **V (f) + N (dat.) + PS (compl.)**: *a încurca* ***vecinului să decidă****, a împiedica* ***colegului să înveţe****, a refuza* ***prietenului să-l ajute***.

Rezumând cele analizate mai sus, constatăm că valorile semantice pe care le comportă sintaxemul nominal cu funcţie de obiect indirect în ocurenţa unor

BDD-A20667 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:29 UTC)

grupuri semantice corelative sunt identice în limba rusă şi în cea română, dovedind, o dată în plus, caracterul universal al categoriilor semantice. Cât priveşte realizările sintagmatice ale valorilor semantice identificate, acestea prezintă divergenţe considerabile în cele două limbi confruntate. Astfel, verbele ruseşti examinate posedă valenţe obligatorii de dreapta pentru poziţia sintactică de obiect indirect, consumate de sintaxeme nominale în cazul dativ conform modelului structural-distributiv **V (f) + N (dat.)**. În limba română însă, aceste verbe au o structură valenţială variată, deschizând poziţii libere atât pentru obiectul indirect, cât şi pentru cel direct, actualizate de sintaxeme nominale în cazul dativ, în cazul acuzativ neprepoziţional sau cu diferite prepoziţii. Configuraţia sintagmatică neomogenă a verbelor româneşti prezente în aceste îmbinări se reflectă şi în diversitatea modelelor structural-distributive pe care le realizează: **V(f) + N (dat.), V(f) + N (acc.), V (f) + Prep. (pe, la, cu, de) + N (acc.).** Această necorespundere în modalităţile de exprimare a aceloraşi valori semantice confirmă caracterul idioetnic al categoriilor sintactice din cele două limbi – rusă şi română.

NOTE

[1] В. В. Виноградов, *Вопросы изучения словосочетаний* // Вопросы языкознания, 1954, №3, p. 2.

[2] Е. С. Скобликова, *Современный русский язык. Синтаксис простого предложения*, Москва, 1979, p. 164.

[3] Г. А. Золотова, *О „Синтаксическом словаре русского языка”* // Вопросы языкознания, 1980, № 4, p. 72.

[4] А. М. Мухин, *Синтаксемы и средства их выражения* // Вопросы романо-германской филологии. Синтаксическая семантика (Сборник трудов МГПИИЯ им. М. Тореза, вып. 112), Москва, 1977, p. 70-80;

[5] E. Teodorescu, *Unităţile sintactice* // Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza” din Iaşi (serie nouă), Secţiunea III. Lingvistică.Nom.XXVIII/XXIX, 1982/1983, p. 161-164; S. Stati, *Teorie şi metodă în sintaxă*, Bucureşti, 1971, p. 56-96; P. Tolocenco, *Discuţii în jurul noţiunii de sintaxem* // Omagiu profesorului universitar Mihail Purice, Chişinău, 2007, p. 277-285.

[6] А. М. Пешковский, *Русский синтаксис в научном освещении*, Москва, 1956, p. 299.

[7] Р. Якобсон, *К общему учению о падеже* // Р. Якобсон. Избранные работы, Москва, Прогресс, 1985, p. 143.

[8] Ibidem, p. 144.

[9] Г. А. Золотова, *Очерк функционального синтаксиса языка*, Москва, 1973, p. 66-94.

[10] I. Bărbuţă, *Semantica şi sintagmatica verbului în limba română* // „Revistă de Lingvistică şi Ştiinţă Literară”, 1996, nr. 3, p. 57-64, p. 58.

[11] E. Constantinovici, *Semantica şi morfosintaxa verbului în limba română*, Chişinău, 2007, p. 76.

[12] *Толковый словарь русского языка* / Под ред. Д. И. Ушакова, т. 1, Москва, 1935, p. 65; т. III, Москва, 1939, p. 1019.

[13] С. И. Ожегов, *Словарь русского языка*, Москва, 1983, p.31, 554.

BDD-A20667 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:29 UTC)